

.....

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

.....

УДК 343.123

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.20>

С. В. Яковчук

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри вогневої підготовки
Національної академії внутрішніх справ

А. О. Антощук

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ, ЯКА ВЧИНИЛА СЕРІЮ ВБИВСТВ В ХОДІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

У статті висвітлено значення використання спеціальних знань під час збору інформації про особу, яка вчинила серію вбивств в ході огляду місця події. Звернута увага на те, що огляд місця події по фактам серійних вбивств має свої особливості, які пов'язані, як із часом виявлення трупа так і з незначною кількістю слідової інформації. Обґрунтовано, що дані обставини вимагають від слідчого вміння організувати та провести огляд місця події із використанням знань та досвіду відповідних спеціалістів. Зосереджено увагу на тому, що завданням слідчого при огляді місця події по фактах серійних вбивств полягає не лише у встановленні й дослідженні конкретного місця події, але й в проведенні порівняльного аналізу багатьох обставин та відомостей за іншими епізодами серії, що знаходяться у взаємозв'язку, що обумовлено кримінальною природою їх виникнення. Звернута увага на те, що при підготовці до огляду місця події необхідно вирішити питання, що пов'язані з організацією даної слідчої (розшукової) дії, із врахуванням серійного характеру та залученням до її проведення необхідної кількості спеціалістів.

Розкрито можливості та завдання, які допомагає вирішити судово-медичний експерт при огляді трупа. Крім цього, розкрито типові сліди, які виявляють інспектори-криміналісти на місцях події по фактам про серійні вбивства, а саме: сліди крові, інші речовини біологічного походження (сперма, піт, слина), сліди пальців рук, сліди взуття, сліди зубів, мікрооб'єкти та запахові сліди, інші.

Зазначається, що з метою отримання максимальної користі від проведеного огляду місця події, слідчому необхідно в повній мірі задіяти осіб, які володіють спеціальними знаннями. При цьому, вибір конкретного спеціаліста залежить від слідчої ситуації, яка складається на певному етапі огляду трупа. Акцентовано, що відсутність певного спеціаліста може призвести до помилок та порушень в діяльності слідчого, а також тягне за собою втрату важливої доказової інформації у кримінальному провадженні.

Ключові слова: вбивство, кримінальне провадження, спеціаліст, розслідування, слідчі (розшукові) дії, спеціаліст.

Постановка проблеми. Питання використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень завжди привертало увагу вчених та практичних працівників. Особливого значення спеціальні знання відіграють при розслідуванні серійних вбивств. В ході розслідування слідчі стикаються із необхідністю проведення окремих слідчих (розшукових) дій і в ході яких необхідним, а інколи і обов'язковим є використання спеціальних знань з метою отримання інформації про особу, яка вчинила серію вбивств.

У більшості випадків, вперше, слідчому доводиться використовувати допомогу спеціалістів під час огляду місця події. Особливістю проведення огляду місця події по серійним вбивствам є те, що його часто приходиться проводити коли минуло вже немало часу після вчинення злочину, через декілька місяців і навіть років. Багато в чому це пояснюється тим, що злочинець намагається приховати тіла загиблих. Так, за нашими даними, у 86% серій вбивств злочинці приховували трупи жертв (закопували землю, закидали сміттям, травою, гілками, скидали у ями, водоймища тощо).

Такі дії злочинців перешкоджають швидкому виявленню тіл загиблих та їх ідентифікації. До огляду та судово-медичного дослідження трупу частіше не відомо, що відбулось – вбивство, самогубство, нещасний випадок тощо. Таким чином, під час розслідування серійних вбивств результати огляду місця події і трупу є основними, а інколи і єдиними джерелами криміналістично значимої інформації про злочин та його учасників. Інформація в даному випадку міститься у слідах, що є важливими елементами місця події. Від вміння вилучити цю інформацію багато в чому залежить успіх не лише огляду, але й всього розслідування кримінального провадження у цілому.

Розглянуті вище обставини (такі як специфічність завдань, що повстають перед слідчим, виявлення трупів жертв коли минуло багато часу з моменту його вчинення, незначна кількість слідчої інформації, що можна виявити під час огляду місця події) визначеним чином корегують не лише завдання, що стоять перед

оглядом місця події, але й обумовлюють особливості тактики використання спеціальних знань в процесі проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії. Дані обставини вимагають від слідчого вміння організувати та провести слідчі (розшукові) дії з використанням знань та досвіду оперативних працівників та спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим аспектам використання спеціальних знань у кримінальному провадженні присвятили свою увагу такі українські вчені як В. П. Бахіна, Р. С. Белкін, Т. В. Будко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. Я. Колдін, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, І. Т. Луцюк, О. І. Мотлях, В. В. Назаров, М. Я. Сегай, В. В. Топчій, П. В. Цимбал, Ю. М. Черноус та інші. Однак, питання використання спеціальних знань а досудовому розслідуванні не тільки не вичерпані, але і потребують подальшого удосконалення і розробки у аспекті розслідування серійних вбивств.

Мета статті – є розглянути основні аспекти використання спеціальних знань при огляді місця події за фактами серійних вбивств та надати перелік відповідних спеціалістів для ефективного проведення цієї слідчої (розшукової) дії з метою отримання інформації про особу, яка вчинила серію вбивств.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), суб'єктами, які володіють спеціальними знаннями, є спеціаліст та експерт. Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [1]. Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час

кримінального провадження і стосуються сфери її знань [1].

Процес огляду місця події по серійним вбивствам має ряд особливостей, на відміну від такого під час розслідування одичного кримінального правопорушення. Його завдання не лише у встановленні й дослідженні конкретного місця події, але й в проведенні порівняльного аналізу багатьох обставин та відомостей за іншими епізодами серії, що знаходяться у взаємозв'язку, що обумовлено кримінальною природою їх виникнення.

Якщо слідчий має підстави віднести вбивство до серії, місце вчинення якого він оглядає, то поряд із традиційними завданнями цієї слідчої (розшукової) дії йому необхідно докласти свої зусилля, щоб дати відповідь на питання: чи є даний випадок, виходячи з обстановки місця події, одним з епізодів серії вбивств, а також чи є можливість отримання додаткових даних для розкриття та розслідування всіх злочинів. Таким чином, в процесі огляду місця події основною стає проблема пошуку інформації, що не вистачає. Направлення шляхів цього пошуку й повинні бути визначені в процесі слідчої дії [2, с. 11].

При підготовці до огляду місця події необхідно вирішити питання, що пов'язані з організацією даної слідчої (розшукової) дії, із врахуванням серійного характеру та залученням до її проведення необхідної кількості спеціалістів. Проведене нами вивчення практики розслідування серійних вбивств свідчить, що в проведенні огляду місця події приймають участь: спеціаліст-криміналіст (99,7% оглядів по серійним вбивствам) та судово-медичний експерт (96,3%). На інших спеціалістів, таких як біологи та кінологи, припадає 14,6%. Нами не виявлено факти участі інших спеціалістів в проведенні огляду місця події по зазначеним провадженням [3, с. 9].

Під час огляду слідчий за допомогою судового медика проводить опис трупу та ушкоджень, що виявленні на ньому. Участь судово-медичного експерта в ході огляду місця події не повинне обмежуватися лише оглядом трупу. Ним може бути вирішений і ряд інших, що мають важливе значення для провадження, завдань. Однією з них, наприклад, є діагностика умов, в яких

знаходився труп [4, с. 6]. До таких умов відносяться: час перебування останків у землі, воді, на відкритому повітрі; особливості ґрунту при захороненні трупу (пісок, каменіста тощо); наявність характерних для даної місцевості мікроорганізмів, рослин та тварин; глибина захоронення останків, та їх вплив на стан трупу. Як вірно відмічає Антощук А.О. та Терещенко Ю.В., відмінною особливістю події на воді є мала кількість слідів, які допоможуть в подальшому встановити особу загиблого та обставини події. Це здебільшого пов'язане з динамікою події – переміщенням трупа у водоймі, руйнівним впливом води, водного транспорту, риб, раків, комах на іншого. Зміни обстановки на місці події можуть бути викликані і метеорологічними умовами, ненавмисними діями сторонніх осіб, а також спробами злочинців знищити сліди [5, с. 110]. У таких випадках особливого значення відіграють спеціалісти. Це можуть бути й інші умови, такі, які: виявлення трупу в умовах низьких або високих температур тощо.

Наступним необхідним учасником огляду місця події є спеціаліст в галузі криміналістики. Його основне завдання на місці події надавати слідчому допомогу у виявленні, фіксації та вилучення слідів події, використання з цією метою спеціальної техніки та надання, при необхідності, консультації.

Згідно із положенням про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України від 06.07.2017 № 570 інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) у кримінальному провадженні – особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та надає практичну допомогу слідчим в організації їх проведення [6].

Вивчення матеріалів архівних кримінальних справ серійних вбивств та кримінальних проваджень показало, що інспектори-криміналісти (техніки-криміналісти) виїжджали на огляди місць події практично у всіх епізодах виявлення трупів загиблих. У всіх випадках ними використовувались стандартний набір технічних засобів, що входять у комплект криміналістичної валізи.

Нами також встановлено, що сліди, найбільш часто виявляються інспекторами-криміналістами (техніками-криміналістами) на місцях події по фактам про серійні вбивства розташувались наступним чином. Найбільш часто вилучаються сліди крові (70,3% від кількості вилучених слідів), інші речовини біологічного походження (сперма, піт, слина) – 24,9%, сліди пальців рук (10,1%), у поодиноких випадках виявляються та вилучаються сліди взуття (5, 9%), практично не виявляються сліди зубів, мікрооб'єкти та запахові сліди (2,5%) та транспортні засоби (1,2%) тощо.

З тим щоб вилучити максимальну користь від проведеного огляду місця події, слідчому необхідно в повній мірі задіяти осіб, які володіють спеціальними знаннями. Зазначимо, що слідчий самостійно вирішує питання якого саме спеціаліста слід залучити (спеціаліста в галузі біології, хімії, медицини, балістики тощо), в залежності від потреб слідства.

Однак вивчення нами практики виконання оглядів місця події свідчить, що спеціалісти таких галузей знань, як біології, хімії, балістики тощо, беруть участь в оглядах вкрай рідко або ж не залучаються зовсім, що призводить до важливих помилок та порушень в діяльності слідчого, а також тягне за собою втрату важливої доказової інформації у кримінальному провадженні.

Допомогти у цьому може слідчий-криміналіст. Слідчий-криміналіст під час надання допомоги слідчому не обмежується тільки попереднім дослідженням із метою пошуку, виявлення, фіксації і вилучення криміналістичних об'єктів – носіїв доказової інформації, він повинен правильно організувати і провести огляд місця події, розподіливши обов'язки між учасниками і організувавши взаємодію з працівниками поліції або залучивши до участі в слідчій дії необхідних спеціалістів тощо [7, с. 195].

Дії спеціаліста в процесі проведення огляду місця події при розслідуванні серійних вбивств повинні бути направлені, перш за все, на вирішення наступних специфічних завдань розслідування:

– виявлення особливостей слідової картини на місці події та ознак, що вка-

зують на серійний характер злочину, що розслідується;

– встановлення закономірних зв'язків між діями винної особи у різних епізодах вчинених ним серії вбивств;

– встановлення ознак, що вказували б на зв'язок злочинець-жертва, для цього необхідно виявити сліди, які б вказували не лише на особу злочинця, а й жертви;

– отримання додаткових відомостей для розкриття та розслідування всіх епізодів серії вбивств.

Для вирішення таких завдань потрібно більшу кількість спеціалістів, які не визначені нормативними документами, однак залучення яких до огляду місця події при розслідуванні серійних вбивств вважаємо не лише необхідним, але й обов'язковим. Так, у випадку виявлення гнилісних змін, спотворених або скелетованих тіл жертв, коли встановлення їх ідентифікаційних ознак на місці події значно ускладнено або неможливе, до участі в проведенні зазначеної слідчої (розшукової) дії поряд із судовим медиком необхідно залучити спеціаліста у галузі медичної криміналістики (медика-криміналіста). Зусилля даного спеціаліста в ході огляду трупу, його одягу та речей, повинні бути направлені на виявлення інформації про загиблого та висування версії про його особу. Серед вчених та практиків існує думка, що під час розслідування тяжких злочинів проти особи до огляду слід залучити експерта-біолога, якому доручають пошук слідів крові (замитих, стертих або знищених іншим способом) або інших об'єктів біологічного походження. Вважаємо, що участь спеціаліста-біолога обов'язкова у всіх випадках проведення оглядів місць події, як першопочаткових, так і додаткових та повторних, не залежно від часу, що минув з моменту вчинення злочину.

Однак при вивченні кримінальних проваджень (кримінальних справ), проведенні опитування та анкетування практичних співробітників Київської, Вінницької, Луганської, Дніпропетровської, Харківської, Херсонської областей та АРК випадків залучення спеціалістів-біологів при розслідуванні таких злочинів нами не виявлено. На нашу думку, відсутність таких спеціалістів під час огляду значно

знижує його інформаційні можливості і ускладнює процес розслідування серійних вбивств. Важливо не лише виявити дані сліди, але й правильно їх інтерпретувати. Участь такого спеціаліста вже під час проведення огляду буде сприяти виявленню мало видимих та невидимих біологічних слідів, встановленню механізму їх виникнення, а в подальшому – ідентифікації особи жертв і можливого злочинця, встановленню механізму вчинення конкретного злочину та отриманню доказів вчинення ряду вбивств однією особою.

Наступним обов'язковим учасником слідчо-оперативної групи при огляді місця події під час розслідування серійних вбивств повинен бути спеціаліст, який володіє навиками роботи з мікрооб'єктами. Участь спеціаліста-мікролога вже у ході огляду місця події дозволить не лише виявити мікрооб'єкти, але й отримати орієнтуючу інформацію про природу виявленої речовини, джерелі його походження тощо, що допоможе висуванню та перевірці версій, вибору засобів та методів пошуку додаткових доказів.

Вивчення нами матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) по серійним вбивствам показало, що вилучення мікрочасток (за винятком біологічних виділень та волос людини) під час огляду місця події проводилось у 13,1% епізодів вбивств та лише в одному епізоді з 98 вивчених проваджень (справ) такі сліди сприяли отриманню значимої для справи інформації – встановленню місця зберігання трупу.

Вважаємо, що така ситуація обумовлена відсутністю у «традиційних» учасниках розслідування достатніх відомостей про можливості використання спеціальних знань в галузі роботи з мікрооб'єктами та не залученням спеціалістів-мікрологів до проведення огляду місця події, що значно зменшує можливості виявлення таких об'єктів, фактично залишених злочинцем на місці події.

Наступним та необхідним, без якого, як показує практика, не можливе ефективно розслідування серійних вбивств є спеціаліст-психолог. Оптимізації процесу розслідування серійних вбивств сприяє залученню спеціалістів в галузі психо-

логії. Однак, із залучення психолога є проблеми. В практиці розслідування серійних вбивств проблема відсутності спеціаліста психолога під час такої слідчої (розшукової) дії, як огляд місця події, вирішується або подальшим ознайомленням ним із протоколом огляду місця події та із фото таблицями, або, як пропонує В.А. Образцов, шляхом формування спеціального пакету документів, що вміщує всі документи та додатки до них зібрані як в результаті слідчих дій так під час оперативно-розшукових заходів [8, с. 256–257]. Тобто слід залучати такого роду спеціалістів до вивчення, а головне до аналізу першопочаткових матеріалів, речових доказів та іншої слідової інформації, зібраних у провадженні.

Ми вважаємо, що участь спеціалістів-психологів не повинне обмежуватись лише вивченням матеріалів кримінального провадження. Безпосередня участь психолога під час проведення як слідчих (розшукових) так і негласних слідчих (розшукових) дій є найбільш ефективною формою взаємодії під час розслідування даних злочинів. Так у справі «Дніпропетровських мажорів», першими запідозрили серію психологи. Спеціалістів центру практичної психології УВС області залучили до розслідування на початку липня у зв'язку з різким збільшенням кількості вбивств. Аналізуючи деякі факти, спеціалісти визначили соціальний стан зловмисника, його вік, звички та спрогнозували, що сам він не зупиниться. Не всі залучені до розслідування правоохоронці погоджувались з версією психологів. Останні стверджували, що ці вбивства – справа рук однієї групи зловмисників. Припущення психологів згодом підтвердились [9].

Залучення спеціалістів з інших галузей знань залежить від особливостей слідової картини у кримінальному правопорушенні, самого місця події тощо, що безпосередньо впливають на вибір того чи іншого спеціаліста.

Висновки і пропозиції. В цілому все вищезазначене дозволяє зробити наступні висновки:

1. З метою підвищення ефективності проведення огляду місця події у провадженнях по серійні вбивства у найбільш

складних слідчих ситуаціях, коли особа, яка вчинила цю серію, невідома, а інформація, яка би сприяла її встановленню відсутня (або незначна), обов'язковими учасниками даної слідчої (розшукової) дії повинні бути наступні спеціалісти: судово-медичний експерт, спеціаліст-криміналіст, біолог, мікробіолог, психолог, кінолог. У випадку виявлення невпізаного трупа – медик-криміналіст. Залучення інших спеціалістів, визначається особливостями слідчої картини конкретного місця події та серії вбивств, що розслідується.

2. Особи, які володіють спеціальними знаннями, та залучаються до проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні серійних вбивств, повинні бути включені в склад слідчо-оперативної групи на постійній основі. Залучення одних і тих самих спеціалістів протягом всього розслідування та їх участь у проведенні оглядів місць події та інших слідчих дій дає наступні переваги:

– проведення критичного аналізу результатів використання спеціальних знань під час раніше проведених оглядів місця події (під час такого аналізу необхідно з'ясувати наступне: що було встановлено; наскільки достовірно; що саме свідчить про те, що даний епізод відноситься до «серії»; які відомості отриманні про вбивцю, про способи його дій тощо);

– виявляти помилки, що допущені під час попередніх оглядів місць події;

– використання в наступних оглядах нереалізованих можливостей використання спеціальних знань;

– проведення порівняльного аналізу та узагальнення результатів, отриманих під час декількох оглядів по серії, що розслідується тощо. Під час такого аналізу можуть бути виявлені, наприклад, прорахунки використання спеціальних знань: не виявлені на місці події важливі сліди та предмети, про які стало відомо пізніше в процесі розслідування (викинуте злочинцем зброю злочину; предмети одягу жертви; сліди транспортного засобу, яким користувався злочинець при вчиненні вбивства; невірне визначення меж території, що оглядається тощо).

3. Участь спеціалістів під час проведення огляду місця події при розслідуванні серійних вбивств повинна бути направ-

лена на вирішення наступних завдань: встановлення серійного характеру вчинених вбивств; отримання інформації про вину особу; встановлення особи загиблих; з'ясування та дослідження причин, системних зв'язків та інших закономірностей між діями винної особи в різних епізодах вчинення ним серії вбивств; отримання додаткових даних для розкриття та розслідування всіх епізодів серії вбивств.

У випадку неможливої участі спеціаліста в проведенні нового огляду місця події, особа, яка його заміняє, повинна бути ретельно проінформована про результати розслідування по іншим епізодам серії.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 № 4651-VI. Верховна Рада України : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Соя-Серко Л. А. Методика расследования серийных убийств. М. : НИИ МВД РФ, 1998. 194 с.
3. Звягин В. Н. Проблемный анализ медико-антропологической идентификации личности в судебной медицине. *Судебно-медицинская экспертиза*. 2003. № 5. С. 6–14.
4. Яковчук С. В. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування серійних вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.
5. Антощук А. О., Терещенко Ю. В. Процесуальні та тактичні засади проведення огляду трупа, виявленого у водоймі. *Правова позиція*. Київ. 2020. № 1(26). С. 108–111.
6. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 6 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>
7. Коваль С. М. Слідчий-криміналіст у системі правоохоронних органів України: організаційні та правові аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 6(35). 2020. С. 193–200.
8. Образцов В. А. Выявление и избличение преступника. М. : Юристъ, 1997. 336 с.
9. Обвинувачені у серійних вбивствах пройшли процедури судово-психіатричної експертизи. *11 канал – новини*. 08 січня 2008 19:25. URL: <http://www.11channel.dp.ua/news/dp/2008/01/08/14497.html>

Yakovchuk S., Antoshchuk A. Use of special knowledge during collection of information about the person who committed a series of murder during the inspection of the event

The article highlights the importance of using special knowledge when collecting information about a person who committed a series of murders during a scene inspection. It is noteworthy that the survey of the scene on the facts of serial killings has its own characteristics, which are related to the time of discovery of the corpse and a small amount of trace information. It is substantiated that these circumstances require the investigator's ability to organize and conduct an inspection of the scene using the knowledge and experience of relevant specialists. Attention is focused on the fact that the task of the investigator in inspecting the scene of serial killings is not only to establish and investigate a specific scene, but also to conduct a comparative analysis of many circumstances and information on other episodes of the series that are interrelated. due to the criminal nature of their occurrence. Attention is drawn to the fact that in preparation for the inspection of the scene it is necessary to resolve issues related to the organization of this investigative (search) action, taking into account the serial nature and involving the necessary number of specialists.

Possibilities and tasks that the forensic expert helps to solve during the examination of the corpse are revealed. In addition, typical traces found by forensic inspectors at the scene on the facts of serial killings, namely: traces of blood, other substances of biological origin (semen, sweat, saliva), fingerprints, shoe marks, tooth marks, microbe objects and odors, others.

It is noted that in order to get the most out of the inspection of the scene, the investigator must fully involve persons with special knowledge. In this case, the choice of a particular specialist depends on the investigative situation, which develops at a certain stage of the examination of the corpse. It is emphasized that the absence of a certain specialist can lead to errors and violations in the activities of the investigator, as well as entails the loss of important evidence in criminal proceedings.

Key words: *murder, criminal proceedings, specialist, investigation, investigative (search) actions, specialist.*